

рослинних рештках, скиртах соломи. В умовах підвищеної вологості сумкоспори вивільнюються і можуть розноситися вітром і дощем, уражуючи молоді рослини. Вторинним джерелом інфекції є інфіковані рослини, на яких сформувалося конідіальне спороношення. Конідії (пikноспори) утворюються в середині пікнід. За сприятливих умов може розвиватися від 6 до 12 генерацій за вегетаційний період. Важливу роль у патогенезі відіграють токсини. Вони інгібують ріст корінців і колеоптеля пшениці.

Одним із ефективних методів захисту рослин від збудників септоріозу є створення сортів з груповою стійкістю. Питання екологічно безпечної продукції є однією з основних передумов сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим, все більше актуальним є створення стійких до шкідливих організмів сортів і гібридів, у тому числі пшениці до збудників септоріозу.

УДК 632.786С(477.54)

**Е. Ю. Островерх, начальник відділу методологічного прогнозування
Державна фітосанітарна інспекція Харківської області**

Л. Я. Сіроус канд. с.-г. наук., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ЛИСТОГРИЗУЧІ СОВКИ — ШКІДНИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Значну шкоду сільськогосподарським культурам завдають совки. Гусениці листогризучих совок пошкоджують різні надземні органи рослин, у тому числі й генеративні. Особливо совки шкодять сільськогосподарським рослинам під час масового розмноження.

На території СНД до найбільш шкідливих видів совок належать: бавовникова, карадрина, капустана, люцернова та совка-гамма (Поспелов, 1964; Подкопай, 1975). В Україні з листогризучих совок шкоду сільськогосподарським культурам завдають капустана, гамма, С-чорне, люцернова та карадрина (Трибель, 1997). Вони є поліфагами, що пошкоджують переважно буряки, соняшник, кукурудзу, овочеві культури, горох і багаторічні трави.

Дослідження проводили у 2009–2013 рр. в агроценозах Харківської обл. за загальноприйнятими методиками. Метою досліджень було уточнення домінуючих видів листогризучих совок на посівах сільськогосподарських культур області, установлення динаміки їх чисельності й шкідливості на полях за останні п'ять років. Знання умов, які сприяють виживанню та розмноженню цих шкідливих комах, необхідне для складання прогнозів розмноження совок, передбачення періодів різкого наростання їх чисельності в агроценозах та своєчасного захисту посівів від пошкодження гусеницями.

Шкоду рослинам с.-г. культур області завдавали гусениці совки-гамми, бавовникової, С-чорне, конюшинної та капустаної. У 2009–2012 рр.

листогризучі совки заселяли 5–8 % обстежених сільськогосподарських посівів області із середньою щільністю 0,4–0,8 екз./м², максимальною — 2,0–3,0 екз./м². Домінували на полях гусениці совки-гамми. Осередки шкідника виявлені в агроценозах Барвінківського, Валківського, Зміївського та Первомайського районів із середньою щільністю 0,1–1,0 екз./м². Гусениці пошкоджували рослини цукрового буряку, соняшнику, кукурудзи та багаторічних трав у слабкому ступені.

Щорічно в агроценозах області виявляли гусениць бавовникової совки. Вони заселяли посіви кукурудзи, соняшнику та сої в південних районах області. Пошкодженість гусеницями рослин кукурудзи у Барвінківському, Лозівському, Первомайському, Куп'янському та Борівському районах коливалася в межах 2,5–35 %, соняшнику — 2,0–24 %, сої — 1,0–9,0 %. З 2011 р. виявлено тенденцію до збільшення чисельності шкідника на посівах кукурудзи та соняшнику області.

Гусениць совки С-чорне виявили на полях цукрового буряку, кукурудзи та соняшнику в Золочівському та Барвінківському районах. Середня щільність їх на посівах становила 0,4–1,0 екз./м².

Капустяну совку відмічено у невеликій кількості лише в капустяних агроценозах області.

На посівах гороху і кукурудзи Барвінківського району виявлені поодинокі гусениці конюшинної совки.

Слід зазначити, що за погодних умов 2011 р. друге покоління листогризучих совок було більш численним і шкідливим, ніж перше.

У 2013 р. на полях області переважали гусениці бавовникової совки. Тепла з помірними опадами весна і жарке, сухе літо 2010–2012 рр. сприяли розмноженню шкідника. Наявність посівів кукурудзи, однорічних бобових культур, насичення сівозміни області посівами соняшнику сприяло накопиченню совки на полях та значному пошкодженню гусеницями с.-г. культур у поточному році.

Масове заселення рослин соняшнику й кукурудзи бавовниковою совкою першого покоління відбувалося з кінця першої декади червня. У третій декаді червня шкідника виявлено на 33 % обстежених посівів кукурудзи області з середньою щільністю 1,0 екз./рослину. Гусениці в середньому заселяли 4,1 % рослин культури. Бавовникову совку виявлено на 45 % посівів соняшнику. Гусениці заселяли 8,1 % рослин із середньою щільністю 1,5 екз./рослину.

Гусениці другого покоління почали заселяти сільськогосподарські рослини з кінця другої декади липня. Шкідник заселяв від 14 до 100 % рослин соняшнику із середньою щільністю 2,3 екз./рослину. В осередках нараховували до 20 гусениць на рослину. Стовідсоткову заселеність соняшникових агроценозів совкою відмічено в Ізюмському, Лозівському та Харківському районах.

Бавовникова совка заселяла 50 % обстежених посівів кукурудзи області із середньою щільністю 1,1 екз./рослину. Максимальна щільність гусениць на

рослинах становила 12 екз./рослину. Посіви кукурудзи і соняшнику пошкоджувалися гусеницями у слабкому та середньому ступені.

Отже, у 2013 р. відбувалося масове розмноження бавовникової совки в агроценозах Харківської області. Більш численним і шкідливим було друге покоління шкідника.

Таким чином, в Харківській області гусениці листогризучих совок не завдавали великої шкоди сільськогосподарським культурам, крім років масового розмноження.

УДК 632.4А :633.853.494 „321“

**А. В. Пенцова-Закіпна²², магістрант
Харківський національний університет ім. В. В. Докучаєва**

ПОШИРЕНІСТЬ, РОЗВИТОК І ШКІДЛИВІСТЬ АЛЬТЕРНАРІОЗУ ЯРОГО РІПАКА

Ярий ріпак — поширена олійна культура з родини капустяних. Олія з ярого ріпака має чудові харчові якості, а також широко використовується у різних галузях народногосподарського комплексу. Ріпак є цінним попередником, особливо для зернових культур. Він мало висушує ґрунт, поліпшує його агрофізичні властивості і фітосанітарний стан, рано звільняє поле.

На ріпаку найчастіше виявляються чорна ніжка, несправжня борошниста роса, фомоз, альтернаріоз, рідше — біла плямистість, борошниста роса, біла і сіра гнилі, вірусні та мікоплазменні хвороби, бактеріоз коренів на озимому ріпаку.

Альтернаріоз — поширене захворювання в усіх місцях вирощування ріпака. Виявляється у вигляді темно-коричневих або світло-сірих округлих плям на стеблах, листках і стручках. Збудниками хвороби є гриби з роду *Alternaria*: *Alternaria brassicicola* і *Alternaria brassicae*. Перші ознаки хвороби можна виявити на розеткових листках сходів ріпака.

Дослідження проводили протягом 2012 р. в умовах ПАТ «Насінневе» Кегичівського району Харківської області і на кафедрі фітопатології Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва.

На посівах ярого ріпака вивчали симптоми альтернаріозу, визначали поширеність, розвиток та шкідливість хвороби. Дослідження проводили в чотириразовій повторності з кожного варіанту.

На різних сортах ріпака оцінювали ступінь ураження листової пластинки альтернаріозом у відсотках, а також фізіологічні показники рослин ріпаку.

²² Науковий керівник — Петренкова В. П., доктор сільськогосподарських наук, член-кореспондент НААН